

Hagyományörzés és kapcsolattartás

A *Röpke Ívek* 2009. évi, jubileumi antológiájáról

A *Röpke Ívek* 2009. évi, 30. évfordulós ünnepi kötetét nehezebb egyetlen gondolat köré vonni, mint a tavalyit, amelynek mintha témamegjelölése lett volna a „szociális érzékenység” és a közállapotok feletti elkeseredés és düh. A 2009. évi kötet – éppen ünnepi jellegénél fogva – szélesebb körből meríti a műveket: tisztelettel adózik elhunyt pályatársaknak, műveiket az antológiába válogatva, vagy éppen megemlékezéseket, nekik ajánlott alkotásokat emel be a kötetbe. Esztétikai homogenitásról, egységes alkotói szándékról éppen a széles merítés miatt nehéz lenne beszélni, mégis vannak olyan elvek, amelyek összetartják a mégoly különböző írásokat. Ezek közül az első éppen az évforduló ténye: egy harminc évre visszatekintő társaság tart szemlét önmaga és teljesítménye felett, a többiek iránti megértéssel és tisztelettel. Ritkaság és nagy kincs ez manapság, a széteső, atomizálódó társadalom – és irodalmi élet – korában egy-egy kis társaság összekapaszkodása példaadó lehet. És még egy esztétikai jellemző köti össze az írásokat: a szerzők csaknem mind-egyikének realista látásmódja van. Ez, a szó pongyolán használt közhelyessége ellenére jelentéssel bír: az alkotók hiszik, vallják a világ megismerhetőségét és néhányan bíznak megváltoztathatóságában is, ehhez társul a legtöbbjüknél egy megújított, nem 19. századi realista

stílus, ami nem zárja ki, hogy a szövegek átvegyenek valamit a kor meghatározó irányzataiból, de nem ezt tartják fontosnak, hanem a közlendő célba érkezését, azaz az írások megérthetőségét. A posztmodern polgárpukkasztásnak szerencsére nincsenek nyomai a kötetben.

Egy ilyen összefoglaló értékelés nem terjedhet ki minden egyes műre, legfeljebb példákat hozhat fenti állításaim igazolására.

A hagyománytisztelet legnemesebb példája Jobbágy Károlynak és művének élre állítása, amivel valamiféle igazságot is szolgáltat a kötet a sokat szenvedett, szinte élete végéig mellőzött költőnek. Sorsa tipikus magyar sors: a jobbító szándékú fiatalember ifjan a szocdem párt tagja lett, 22 évesen katonai szolgálatra kötelezték, a háború végén orosz hadifogságba esett. Háborús élményeiről írott versei miatt visszatoloncolták, és csak 1948 végén térhetett haza. Igazi, a legjobb értelemben vett népi költő volt, végig hűséges ahhoz a társadalmi közeghez, amelyből vétetett, és annak elveit, követeléseit az 1956-os forradalom programpontjaiban látta. 1956-os versei miatt (*Tigrisek lázadása* – első megjelenés 1993!!!) ezentúl csak szamizdat kiadványokban jelenhetett meg. Megkísérelték beszervezni – sikertelenül –, ettől kezdve gátolták irodalmi pályafutását. Tanárként dolgozott, versei szórványosan bukkantak fel itt-ott. A kötet felelevenít

néhány olyan verset, amely a Nagy László–Juhász Ferenc vonulatba tartozónak mutatja (a sors fintora, hogy a népképviselési jobbító szándék ma, a posztmodern stílusdiktatúra korában ismét nem divat, ismét a feledésbe borítanak képviselőit. Jó, hogy legalább szűkebb pátriája és mai lakói gondoskodnak emlékének életben tartásáról).

A tiszteletadás másik szép módja a levél, az önfeltárás műfaja. A kötetben az embernek, szervezőnek, költőnek egyaránt kiváló Csikász István leveleit olvashatjuk Bálint úrhoz (természetesen Balassi Bálint a címzett, így ismét egy századokon átívelő „barátság” tart össze korokat, művészeket), amelyek modern képekben megőrizve a valóság lényeges elemeit, keményen és őszintén beszélnek egy önérzet genezisééről. Majd a világból kikerülését panaszolja, megint másutt nosztalgiával emlékszik vissza kamaszkorára, hogy aztán fájdalmasan búcsúzzék felnőtt énjének egy szép kapcsolatától.

Levélműfajban szól – és ez könnyíti őszinteségének befogadását – magánéletének válságairól Ketykó István is, akinek hangja ismét Nagy Lászlót idézi: hosszú, belső ritmusú sorai erős képeket görgetnek.

Csikász István jelentős személyisége volt a társaságnak, erről tanúskodik T. Pataki László temetői beszéde *Csikász István sírjánál*. Okos, megszívlelendő szövege a *Kis gondolkodók* kora, amelyben kultúránk, nyelvünk fokozatos és folyamatos pusztulásáról, elszegényedéséről beszél.

A kapcsolati ívek Csikász Istvánon keresztül más alkotókat és alkotásokat is összekötnek: Németh Péter Mikola *Csikász István emlékciklusában* visszautal Csikász Petőfi-poémájára, így a versen keresztül hármuk krédója szól az ország jobbításáért. A mottóban ide állítja Né-

meth még Babitsot, Pilinszkyt és Nietzsche-t: egy egész művelődéstörténeti képtárat mozgósít a szent cél érdekében.

Szőke Zsuzsa egy különös kapcsolatról ír: *Kezek* című novellájában azt a pszichológiai-szociológiai megfigyelést támasztja alá, amely már Mrožek *Tanogójának* is az alapja volt: gyakori eset, hogy generációk úgy ragaszkodnak egymáshoz, hogy a köztes nemzedéket (szülők) kihagyják: nagyszülők és unokák kapcsolatai árasztják azt a meghitt hangulatot, amelyet Szőke Zsuzsa írásából ismerünk meg, és amely visszaköszön Annus Antal novellájában is (*Hideg pálinka és akáctea*).

A fájdalmasan korán elhunyt, nagytehetségű költő, Görög Imre szüleit örökíti meg négy szép versben, jól tudva, hogy a világhoz való hűség első és belső köre a szülői ház.

A kötet általános depresszív, rezignált hangjából friss szemléletével emelkednek ki Bacsik Katalin versei, amelyek életszeretetről, a természet szeretetéről, az emberbe vetett bizalomról szólnak, megerősítve egy erős-kemény önmeghatározó verssel (*Létezés*).

Merczel Erzsébet a mai magyar élet egyik legfájóbb kérdésére: a másság eltűrésére, netán tiszteletére ad szép példát, szüleinek Mikszáth Kálmán utcai lakását felidézve: „békésen egymás mellett élt ott zsidó, cigány és szlovák, hivatalnok, iparos és parasztember. Mert a Mikszáth utcában rend volt, az emberek rendje.”

Pálfalvi Nándorról Kardos Gy. József írt értő bevezetőt, és közös hűségnyilatkozatként Ady szavait idézi: „Mi megmaradtunk a régi ideálok mellett. Mi csak a szárnyainkra emlékezünk, a repülő, a szállva szálló szárnyakra.” Akármilyen groteszkül, hihetetlenül hangzik: ebben a mai posztmodern világban Adyt választani példaképnek rendkívüli bátorságra vall, annak a vállalását

jelent, hogy nem akarunk igazodni a felborított értékrendhez, a dezilluzionált világképhez, a polgárpukkasztó művekhez és eszközökhöz. Egy ilyen hitvallás teszi metaforikussá, általánosíthatóvá a *Tea délután* című novellát, amelynek „negatív hőse”, korunk polgármesterjelöltje, gyilkolni is képes lenne egy politikai előmenetelért. Tigris leplez le ezzel a novellával Pálfalvi.

Botz Domokos is megálmodott egy allegóriát: a *Porcelánhold* egyetlen nagyszabású, kozmikus méretű kép, amelyben az élettelen természet (a Hold), az elhalt növényzet, az avar, a károgó halálmadarak, a varjak millió halott madár tetemével pusztulnak együtt. A várakozás a tavaszra egy árulkodó mondattal az élettelen természetről az emberre viszi át a képet, „az elhulltakra ki emlékszik?”, így válik a mű allegorikussá, és az „elhullt tetemek”-től visszaolvasva az elejére átértékelődnek a képek. Másik verse, a *Ki nem mondott szavak* a modern ember magába zárkózásáról, érzelmeinek rejtéséről, a gyakran a szánkba égett, bennrekedt szavakról hoz hírt – a jelenséget, gondolom, valamennyien ismerjük.

Nógrády Andor a hagyományos történetírást azzal újítja meg, hogy az elbeszélést a végéről kezdi, és úgy halad visszafelé a múltba. A történelem szeletei tárulnak fel, különös oksági rendben, amelyben előbb ismerjük meg az okozatot, mint az okot. Az idősíkok felbontása a modern próza egyik – kimondatlan – követelménye, Nógrády ezt sajátos módon nem a felbontással, hanem a sorrendiség felborításával oldja meg.

Birtalan Ferenc jó költő volt, és egyre jobb lesz: kifejezésmódja letisztult, a lényegig leegyszerűsített, képei erősen összevontak, elliptikus szerkezetűek, sorai népdalszerűen rövidék, ritmikusak. *A papír kussolt kakofemisztikus* cím mö-

gött a költészet éltető erejét vallja meg egy gyönyörű képpel: a versek – paraszmadarak, bárd alá mennek (többszörös szójáték a walesi bárdokkal; a bárd szó kettős jelentése és a funkcióváltás: nem a személyek vállalnak mártíromságot, hanem a versek). A *Commedia dell'arte* művészei e versben nem az utcai csepürágók, hanem a csepürágó sorsra ítélt költők. Az *Imakíséret* elveszített világi hitünkért foháskodik, abban a világban, ahol a városokat ellepik a szarkák (tolvaj madarak) és elúzik a rigókat (énekes madarak, azaz a költők). Az allegória mindenki számára átlátható. Egyik legszebb, legösszetettebb képe az *Add a kabátod* versben van: „Felakasztom a / kabátodat / vaksi előszobacsendre.”

Soós Géza klasszikus vezetésű, kataritikus novellája (*Lakbér*) példabeszéd az emberi helytállásról, a gettóba toloncolt háziúrnak tartozásukat összegyűjtő lakók tisztességéről.

Gyimesi László első versének címe: *Keserves*. A versek is ugyanilyen tömörök, rövidek, keservek. A címadó vers szűkszavú díszítetlen, lemondó. A rövid, öt szótagos sorok között vannak rímszerkezetszerűen (a szakaszok utolsó sorával kezdődik a következő szakasz) ismétlődő sorok: az artisztikus-művés forma ellenpontozza a személyes fájdalom keserűségét. Közéleti keserveként értelmezhető a *Középre*, a művészetet keserveiként a *Fogak és fák közt*, bravúros szójáték a dísz-szóval a *Koronázási rigmus*, amely az ország lesüllyedésének idején mindent díszbe öltöztet: mintha az ország jelenkori urai a minden eddiginél díszesebb külsővel akarnák elfedni a dísz alá söpört koszt és rongyokat.

Konczek József őszinte költő. Tudja magáról, hogy szélsőségei elragadják. Beszél egy „vagabund őseről”, akinek kalandozó, bohém, erős indulatait köszönheti, és pontosan tudja, érzelmi

életében a pusztán testi szerelmen túl mily nagy fontossága van a két ember közti finom, lelki kapcsolatnak. Ez a szélsőséges kettősség végigvonul egész költészetén, amelynek felnevelő dajkája a Nagy László és Juhász Ferenc által kijelölt irányt követő *Kilencek* köre volt. Újabb kettősség: a születés meghatározta erős kötődés a népiséghez, népi léthez, valamint megismerni és átvenni, sőt átárasztani a világirodalom súlyos egyéniségeinek hagyatékát. Ennek érdekében sokat tesz maga is: kitűnő fordításokat publikál, elsősorban orosz nyelvből. A *Röpke* ívek számára egy ötrészes ciklust fogalmazott, amelynek összefoglaló címe: *Pokolfa*, egy népi hiedelemben gyökerező allegória. Pokolfa nem létezik, amiként nem létezik népköltészeti ellentéte, a Világfa (más néven Égig érő fa) sem, és Konczek, egész életét a Pokolfa alá rendelve mintegy vallja az ősi mondást: lehet, hogy a mennyben, ahová a Világfa ágai nyúlnak, jobb az éghajlat, de a Pokolban jobb a társaság. És megjeleníti a Pokolfához kötődő énjének variációit, „fokozódó súlyossági” rendben: szegénylegény, betyár, cigánylány szeretője, végül a halálfa, akit a Pokolfa visz le az őt megillető helyre, a pokolba. A ciklust lezáró ötödik darab maga mellé szólítja azokat a barátokat, akik társai lehetnek a végső helyen, ahol kimondja egyik legsúlyosabbnak érzett bűnét: „Én is folyton változom” – mondja az a költő, akinek egyik legrokonszenvesebb tulajdonsága a hűség és az állhatatosság. Másik végletéről származnak a további versek: a szerelmi szakítást utólag értékelő *Maradtál*; *A költő mint virág*, ami világunk elviselhetetlen gépesítését panaszolja fel; a *Költő, ne halj meg!* a magyar költészet egyik jellegzetes és erőteljes gesztusát adó „És mégis...” gondolatlanul szólít fel az ellenszegülésre.

Romhányi Gyula az egyik legmarkánsabb, legszélesebb íveket átfogó költőegéniség.

A *Héja-alkonyat* kettős intertextus, két költőt is megidéz benne: a héjaszintaxis elkerülhetetlenül felidézi bennünk a *Héja-nász az avaront*, Ady egyik legfájdalmasabb szerelmesversét, a szöveg pedig Petőfi kétségtelenül legszebb szerelmesversét, a *Szeptember végént*. Nem is annyira a szöveg narratívájában, mint inkább szerkezetében: szöveg-szervező elvévé avatja a már-még, már-de, már-ám ellentétpárokkal kezdődő szakaszokat. A *Vagyok* a természetben élő ember hangulatainak természeti képekkel történő aláfestése, mely az utolsó, rövid szakaszban, azonosulva az ínség vackára vetett vadállattal, animális szinten kívánja-reméli-óhajtja a tavaszt. A *Lao-ce áthallások* a nehezebb gondolati költészet körébe tartozik: a napjainkban oly divatos *Tao te King*, a nyugati eszmékből kiábrándult nyugati ember kapaszkodója a Kelet bölcsességébe. A *Tao te King* ihlette poéma alkalmazza a taoista elveket (ellentétek egysége és egymásra utaltsága; az út megtételének fontossága, hiszen az út mindig az életutat jelenti, az oxymoronos-paradoxonos jelleg: „Megérthetetlen értelemmel.”). A *Tizenhetek* cím alá foglalt miniatűr költemények lényege az átlagolvasó előtt rejtve maradt, holott – keleti érdeklődésű költőről lévén szó – világossá válhatott volna, hogy a tizenhét szótagos *haiku*-ról van szó. Romhányi ismeri a haikunak nemcsak verselési, de műfaji követelményeit is, így a versek végén meglepetést hozó csattanó mellett kiépíti magánmitológiáját is.

Ádám Tamás az erős érzelmek, súlyos indulatok költője. Kötetbeli sorozatának első darabja egy Radnótinak nem is a költészetét, hanem alakját felidéző gyermekkori emlék (becsülendő őszinteség,

hogy nem kérkedik azzal, hogy ő már nyolc évesen is tudta, mekkora költő Radnóti): nosztalgikus és egyben a szegényes, silány valóságba visszarántó vers; a *Parti harci kutyáknak* arról a világról tudósít, amelyben a harci kutya fontosabb az embernél; az *Összezárt triptichon* az egymásba kulcsolódó szeretők különös képbe – oltári szentségbe – emelt alakja, és a *Parkolás* is „egy zöldtiszta szerelem” kölcsönös átélése. A *Minden piros* mosolygató portrészorozat egy kisfiúról, aki gyermekien lát és gyermekien racscol.

Gombár Endre *Spórolós Katinkája* engem – talán nem az író szándéka ellenére – a shakespeare-i Makrancos Katára emlékeztet, szellemes, jól jellemző frás.

Katona Ágota verseiben felfigyeltem valamire, ami a költőnőben nem is tudatosodott: rövid kis képeinek szereplői a színek, az első darab hófehérjétől jut el a „földet kiszínező” festékig, amely a „patakmedrekben folyik”, a víz alatt „zöldebbé váló zöld”-ig, és ebben a tompán színezett, élettelen világban egyetlen szó utal az emberre, arra, akinek azt lehet mondani: „szemed”.

Onagy Zoltán szövegei igazi, modern prózák, rövidre zárt mondatokkal, tényközlésekkel, gyakori rövidítésekkel. Helyenként sorjáznak benne a hiányos mondatok, mint a posztmodern szövegekben: „Szundít, ébred, ölel, szundít, ébred, ölel. Két kispárna közt, a lepedő alatt, kistrádió halkán. Most ő kiütve.” Az elidegenítő stílus az elidegenedett élet adekvát kifejezése, ezt segíti a gyakori szleng is, amikor a férfit *pars pro totó*ként „faroknak” nevezi.

Szunyogh Pál *Hajléktalan szonettje* gondolati ívében visszahajlik a tavalyi antológiához, amelynek egészében a nyomor, kivetettség, elembertelenedett körülmények voltak a témái, minthogy azonban a helyzet mára sem javult, nagyon is indokolt nem szégyellni szo-

ciális érzékenységünket, és verset írni az átfagyott hajléktalanról és az újszülöttjét a kukába gyömöszölő kamaszlányról. A *Félárbocon lihegnek a szavak* hatalmas antropomorfizált allegória az ember rossz közérzetét átvevő természetéről – azazhoggy fordítva: a rossz közérzetű ember kellemetlen érzéseit extrapolálja a külvilágra –, amelyben csak „kriptaszagú szívkamrában” jelenik meg két szóval az ember.

Szávai Attila magán viseli generációjának, a már nem kamasz, de még nem is igazán felnőtt férfinak minden rokonszenves, modern gesztusát: kisprózáiban a mai gúny, satíra, ironia – olykor önironia – eszközeit használja. A „kispróza” meghatározással megkerültem a műfaji hovatartozás pontosítását: prózaversek ezek, intenzív kifejezésmóddal, erős képekkel, ismerős – tehát magyarázatra nem szoruló – reklámszövegekkel, jelmondatokkal, intertextusokkal, ezek éppen ismertségüknél fogva képesek tömöríteni a fogalmazást. Az utolsó darab végén a szinonimahalmazás közismert posztmodern módszer, ugyanígy az úgynevezett „csúnya szavak”, azaz a kakofemizmus használata is. Szellemes, lendületes írások.

Fábián Berta a kötet egyetlen romantikus lelkületű költőasszonya: érzelmei és kifejezésmódja a 19. századi almanach-lírával rokonítják. Szépre akar nevelni azzal, hogy szépen mondja el azt, amit szépnek gondol.

Szabó Endre hangulatos, de szomorú novellája (*Két asszonyt engedett világgá a szabómester*) az igazi történetmondás mai létjogosultságát igazolja. Az élet tapasztalataitól megtört férfi nyolcvan éves korára jut el az önállóság, az autonómia megőrzésének bölcsességéhez és büszkeségéhez. A történetet Szabó mikszáthi keserűdesben, anekdotikusan vezet elő, igazán kellemes olvasmány.

Nyikon Natasa önvallomásában viszatér az a fogalom, amit a kötet bevezetőjében vezérfonalként jelöltem meg: a hűség és a hagyománytisztelet. Elmondja, hogy Angliában töltött hónapok után vágyott haza, a szerelméhez, otthonához, szeretett társaihoz. Ha valaki ilyen derűs szívvel szánja rá magát a hazautazásra, annak szívében és versében otthonos az idill. Az *Etűd* szín- és illattobzódás, Kosztolányi és Tóth Árpád impresszionista öröksége, a *Lekiüzdve* inkább a szimbolizmus hatását mutatja, a *Város* szimbolikus és egzisztencialista egyszerre. A jól megtanult és felhasznált eszközök feltehetőleg egyéni szint fognak kikovácsolni.

Kasuba Klaudia Diána *Az utolsó elítélt* című novellájában bravúrosan oldja meg a főszereplő váltogatását: hol ide, hol oda helyezve a figyelő fókuszát. Előbb egy börtönőrt látunk főhősnek, majd az elítéltra vetül a fény sugar, végül egy váratlan fordulattal, megkeresve az okot és ezáltal a cselekményt 12 évvel korábbra helyezve, ismét a börtönőr válik protagonistává. Itt mindenki bűnös és áldozat, büntetett és büntető. A bűn nem is derül ki. A szerző érezhetően kedveli Kafkát, akinek hatását ez a novella még erősen tükrözi.

Zonda Tamás aquincumi győztes pályamunkáját adta át a kötetnek, ami azért fontos, mert meghonosítja a Röpkeben is az aquincumi játékok tizenkét éves tanulságát: bármilyen témát tűz ki a rendezőbizottság, a versenyzők nem hazánk felvirágzásáról írnak (még a *Pannonia dicsérete* igazán csábító címre se), hanem döglött macskatetemekről és büdös, üres konzervdobozokról. A tavalyi verseny igazán magasztos címe: *Egy nap az Olimposzon* Zondából a keserves földi élet megjavításának vágyát váltotta ki. Irodalomtörténeti munkája, előszava Lisznyay Kálmán *Válogatott versei*hez egyaránt kapcsolódik bele a hagyó-

mányörzés fősodrába, másrészt abba a nagyon fontos és rokonszenves törekvésbe, amely megmutatja, hogy a művelődéstörténet során szerepet játszhatnak a nem teljesen élvonalbeli művészek is, ha megértették a kor hívó szavát.

Vass Imre sorozatának, a *Zavarnak* 2. darabját olvashatjuk itt: ez egy könnyed, női csevegésnek induló idill képe, amelyről fokozatosan leválik az idill, előtörnek a sötét és még sötétebb emlékek, pszichodramává válik a könnyed párbeszéd, a két nő vetélkedése egy férfiért nem is azért válik tragikussá, mert olyan erősek volnának vonzalmaik, hanem mert titokzatos, fel nem derített haláleset fenyeget a háttérből. Jól megírt, szépen felépített, végigvezetett munka.

Hrubík Béla a hazaszeretet, a hűség, az odaadás költője. Határterületen él, otthona – hol is van? A *Hajnal a Duna partján* című versben biztosan nem ott, ahol a vers íródik, hiszen távolra helyezi: „Ott-hon, talán most / szúrja fel tövisére / a napot néhány magányos akác.” Megható, szép vers. Harciasabb, kevésbé az esztétikumra, inkább a politikára és az etikára épülő verse címét is Wass Alberttől kölcsönzi: *Adjátok vissza a hidaimat!* A *Várni kell még felpanaszolja* a nem anyanyelvű otthonban megélt gyermekéveket, ami úgy múlt el, hogy nem is volt gyermekkor, egyenesen a felnőttkorba zuhantak a „fészket másoknak rakók”. Az önbiztatás nagyon is elkél a mai korban, amikor ismét feszültebbé vált a viszony az északi rokon és hazánk között: „Neked fegyvered csak a szavak ereje.”

Nagy anyagot ölel át ez a jubileumi kötet, értékes, szép anyagot, amely egészében azt igazolja, hogy az író embernek „fegyvere csak a szavak ereje.” A *Röpke* ívek szerzői éltek ezzel a hatalommal.

(Madách Imre Városi Könyvtár,
Balassagyarmat, 2009)